

Јасна Милићев

СЛОВЕНСКИ ДЕЧАК ДИОСКУРИ ИЛИ СПОЗНАВАЊЕ

(Драган Јовановић Данилов:
"Алманах пешчаних дина")
Просвета, Београд, 1996.

Шездесетих година прошлог столећа јавила се изразита поларизација руских интелектуалаца на "славјанофиле", којима су припадали руски класичари, и "западне струје", за које су углавном били везани критичари и научни радници који су своје образовање стицали широм Европе. Основна разлика у начинима мишљења тицала се образаца по којима је руска култура убудуће требало да се креће. Док су се "славјанофили" бавили човеком и његовом душом, већина "западњака" била је радикална у идејама да се оно што се уобичајено сматра психичким процесом сведе на чист физиолошко-развојни пут. "Душеизам", који је целокупан психички живот посматрао као производ чисте, независне "душе", нематеријалног ентитета који има свој унутрашњи принцип, ослобођен од материјалних чинилаца, био је заробљен од стране "духовности". "Духовност" је као подскуп иманентне збиље и објективног света, потиснула "душеизам", и сада он у колективној словенској свести егзистира као далеки одјек, једва приметно сећање, или је, можда, по среди нешто друго, тек примећујем га већ на првим странама романа "Алманах пешчаних дина", Драгана Јовановића Данилова.

Данилов својим новим остварењем твори причу о душевном (или како смо навикли да кажемо - духовном) одрастању. Зашто "душевном"? И сам аутор у целом роману подсећа читаоца на своје словенско постојање, на којем, дакако инсистирају и ликови оца и деде. Ако душу посматрамо као чист нематеријалан ентитет, ослобођен од телесне и материјалне природе, а која преко телесног искуства поприма утицаје из материјалног света, онда је сасвим јасно зашто од првих страница читања овог романа инсистирам на речи "душевност". Укорењена у детињству, душевност може, баш као и у словенској култури, бити спутана, или дубоко уткана у човеков ентитет понашајући се као покретачка снага ("западна струја" би то именовала изразом *spiritus movens*) Данилов сплет објективног и иманентног назива "систолом и дијастолом". Његов словенски дечак и он сам једно су исто. Сучељени на крају књиге, воде распру на више равни. Једна од скривених равни је душевност која остаје као запис у дечаку и осуђена је да прати одраслог човека даље, само у осами, копањем по сећању, или буде потпуно потиснута. "Ја сам дечак-анђео из дворског хора, хоћеш да ти певам? Умро сам у седмој години. Чини се

да ме је твој заборав прогутао", речи су дечака у роману које читаоца треба да наведе на закључак да је развојни пут на прекретници. Та прекретница је препознавање сопствене душе.

Пишући свој билдунгсроман Данилов манифестује своје идеје о уметности као творевини душе, генези и трајању. Његова душа памти, како каже, све: "Историја књижевности, а поезија поготово, требало би, господо, да залазе дубоко у пренатално, јер би свака вредна уметност требало да има предстадијум који наговештава и припрема". Тако и започиње роман сопственим пренаталним периодом ("Тераса благих вести - предговор још нерођеног, корени, дозивања, пут у семе"). У мајчиној утроби, из позиције још нерођеног детета, почиње своју причу "свеуспомена или сентиментализма као ковчега са дуплим дном". Онај дубљи слој читаваг дела је душевно памћење, а сама форма билдунгсромана послужиће за приповедање о трагању за изгубљеном душевношћу, како у колективном памћењу, тако и у памћењу појединца који није, тек случајем, уметник. Образлажући наведену генезу уметничке творевине ("Митови предања, фантазије, снови, легенде - све ми то однекуд биваше познато. Мишљах, ово ће, кад једном одрасте, бити праузор свих мојих представа о Рају.") започиње један неуобичајени роман одрастања са назнакама већ на почетку да посебну пажњу треба обратити на личност призашлу из свих ових прича.

Уз сва писања о овом делу и оспоравању његовог квалитета, попут мишљења, да је реч о технички лоше изведеном билдунгсроману, "неизображеном, наративном галиматијасу", рекламном трику - уверена сам да је реч о рекламном трику, нарочито оном за којим последњих година сежу критичарска пера пред доделу неке значајније књижевне награде, па макар се тако чинила и светогрђа на рачун туђег стваралаштва. Пре би се могло рећи да је изузетно тешко одстранити сва искуства по питању окошталости ове врсте романескне форме. Свежину и иновације у таквим формама, могу себи да допусте само особени, и донекле ексцентрични књижевни творци. Данилов се осмелио на разбијање окошталости форме билдунгсромана причама које говоре о телесном одрастању и душевном спознавању. Бојом звука пиколо флауте, "белим" (невиним), "пелудом" (префињеним), "рујно и аметисно", илуминира свет из којег ће потећи, на који ће заборавити (али подсвесно носити у себи), док поново не

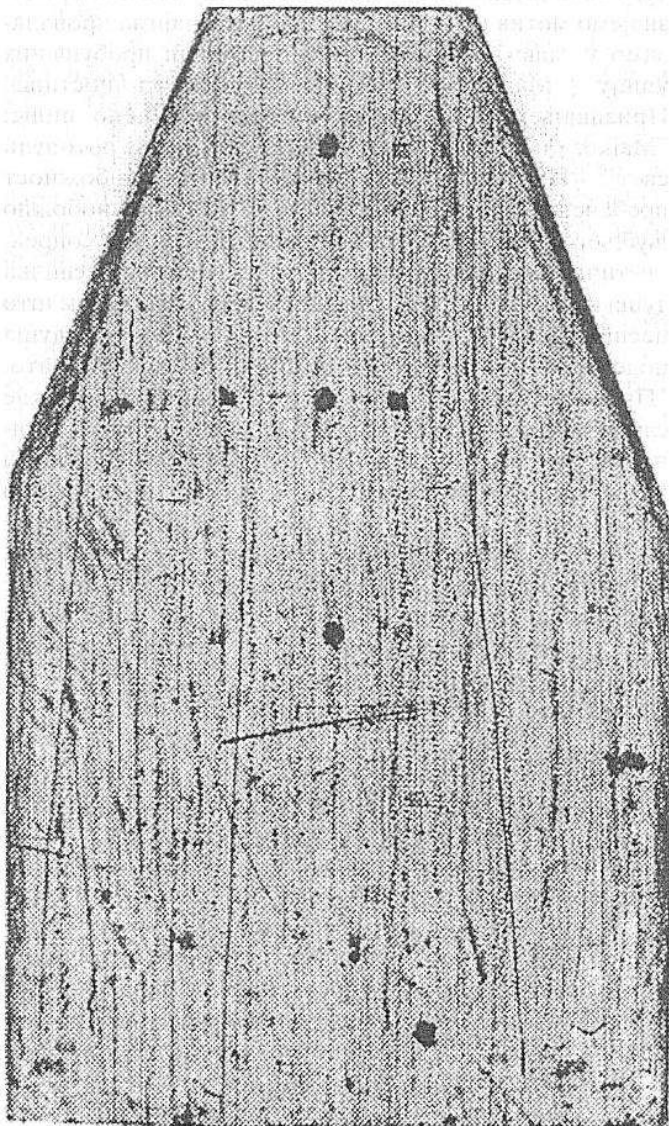
сретне словенског дечака у одразу у води.

Читав роман подељен је у три дела: први део "Опис света" представља период раног детињства, оног најчистијег, рафинованог, чедног дела живота, када тело открива материјални свет, а душа препознаје категорије које сама по себи одвајкада памти. "Нежно као кад бабица прихвати дете на руке од свиле и меда, тако бих да те имам, свете!" Други део, "Скаске о гралу" чини круг прича као реминисценција на дедине приче о словенском душеизму, витешком словенском духу, врхунском артизму, бакиној књизи, албуму са сликама, дакле, враћање на корене и оно што душа у себи носи од искона. Трећи део, "Друга времена" представља реминисценцију на протекле године у материјалном свету, на путу ка спознавању сопствене душе и душеизма уопште. Свесни свог битка, контемплацијом можемо спознати и други, дубљи слој постања, нематеријални, иманентни слој - душу. Конструкција романа, увођење нових прича, нових мотива, код Данилова је у сразмери са постављањем проблема душеизма који унеколико може изгледати као парадокс. Парадокс да душа позна, а тело не. Човек је напросто обузет огледањем материјалног света, али пре или касније, на самом концу живота, спозна оно прво-битно (душу). Дакле, од привидног хаоса, човек - Биће Пута, креће се ка успостављању равнотеже, ка помирењу тела и душе, њиховом зближавању, али никако поистовећивању.

"Алманах пешчаних дина" је роман који интегрише све врсте прозноуметничког казивања, од ауторског свезнајућег приповедања до записа хроничара. Данилов користи разнолике поступке на нивоу језика да би креирао лик приповедача. Пажљиво одабраним језиком и стилем изражавања, готово неприметно мења позицију приповедача. Често ће истим језичким конструкцијама довести у недоумицу непажљивог читаоца. Тако нас, рецимо, свесно увлачи у парадокс, или неком премисом шокира читаоца да би из ње изашао метафором, класичним обртом увођењем новог мотива који стоји као супротност, или користећи иронију као у следећем примеру. "Хоћу да своје детињство опишем с прецизношћу и обазривошћу којом гангстери пљачкају банку, с тим да не изгубим ништа од колоратуре и флуидности реченице. Али, мене не занима да поновим Прустово "У трагању за изгубљеним временом". Није ли тај генијални роман-река понешто предуг?" И јесте дуг из позиције савременог читаоца. На крају, ко још данас у профитерско-потрошачком свету има времена да се посвети роману од толико томова!? Данилов вешто, из равни таквог читаоца, обазрив као пљачкаш банке, вкрадег слике из живота и претаче их у дело које сасвим прецизно назива алманахом. Густим сликама препознатљивог језика, већ исказани "барокно острашћени" поета, премда датирани и са извесним топонимима своје приче измешта изван времена и простора. Писац ових искричавих фотографија које се пред читаоцем алхемичарски растварају као слике на филмском платну, нехронолошки, како приличи природном току сећања, призива хаотично (какав је живот), непосредно, као нужност да се опише једно телесно одрастање и душевно спознавање и развијање. У дубљем значењском слоју време, часови, датуми, минути,

секунде, само су обележја смрти. Те репрезентативне слике истргнуте из сећања само су зрнца песка специфичне боје и тежине у пешчаном сату, или онај исти песак којим дете гради пешчане куле које ветар и влага руше правећи дине. Одрастање је умирање. Физичка смрт се може одложити додавањем још једне приче, поистовећивањем са Шехерезадом. "Ако се не варам, добри писци и баштињени списи поучавају нас да је фикција тако и почела", каже Данилов на крају, када, узгред буди речено, полемише против филозофије мистификујући метафизику и уметничко дело кроз њу. "Свет само утолико постоји, уколико је у ковитлацу мојих страсти", у Бергсоновском маниру, како кроз време, тако и у његовом суплементу, простору, ствара представу о овом свету.

Мит и обичаји измешани са хришћанским мотивима, простиру се кроз читав роман као апсолут из којег потиче душа. Они су дубоко уткани у сваку причу и преплићу се са мотивима препознатљивим из књижевне, ликовне или музичке баштине, и свим јунаковим окружењем, непосредним животним актерима у изградњу личности. Одрастање уз топле напитке зими, бакине приче, мајчине колаче, очеве шале, досетке, умотворине и културне ангажмане за добро-

Љубомир Вучић

бит села, дедино ћутање о Голом отоку, каталог других ликова, породичну свету оазу, соцреалистичке манире друштвене средине и слично, све су то мотиви које аутор види као сплет околности да се развије песнички лик којег интересују несвакидашње, филигрантске теме света, илуминације, попут макова, женских фризура, парфема, морских коњица, црначких певачица блуза, и свима је дубоко у корену мит. Откривањем симболике песничког исказа, а Данилов је пре свега песник, радује читаоца а делу даје извесну тежину. Ливада је тако метонимија за детињство, а макови у њој симболишу љубав, о чему Данилов пише аркадијски, називајући макове ("Време мака") алкохолом у дијаспори, презирући истовремено опијате који се праве из његових плодова, што је искључиво људска творевина. "Није ли љубав природни облик дроге?" За опијеност љубављу припрема нас још на ливадама детињства које је постојало "у славу Божју". Детињство је срећна земља - Аркадија у којој најлепши беху макови. И његова сестра Ања најрађе бере макове. А касније, девојчица, прва љубав, биће симболично одевена у црвену набрану хаљину са зеленом подсукњом. У Ањином огледању када види осмехе и тугу свих људи који су на истом месту стајали препознајемо мотив огледала. Митско у обичајима проналазимо у глави насловљеној "О мистерији пробушених ушију". Мајка је атавистички симбол постања. Призивањем слике мајке у свест усхићено пише: "Мајко, опет чујем како шуми неки давно потонули свет". Пантеизам код Данилова је побожност пребачена са хришћанске вере у Бога на побожно љубљење природе, у времену општег атеизма соцреалистичког друштва у којем одраста. Његова песничка душа напосто мора да буде посвећена узвишеном што песник налази у природи. Не случајно, јер душа подсвесно памти оно што јој је од искона дато. "Провести век у побожности и тишини. Боже, одакле сам ја? Од куда долазим? Дабоме, ја сам из свога детињства, као из неке чаробне земље. Ја сам словенски дечак, по шумама живим, сви ме познају од земље до звезда, лепа су ми стада, још сам лепши пастир." Још ће на неколиким местима у роману бити директних коментара *a propo* религије, те живота и смрти. Рецимо: када писац конструишући нараторов лик у ову каже: "Све религије одреда, религије су загробног живота, једино је поезија религија овог сада, наших малих живота што су само дјевушкама-секундама плен".

Конечно, у последњој глави романа "Словенски дечак, диоскури", писац се суочава са самим собом. "Ја сам те чекао - рече дечак. Знао сам да ћеш се вратити." Конечно, дечак - човек ће у пољима мака, у ентеријеру свог детињства, успети да се присети шта је то душевност, шта је то за чим пати, за чим трага и у литератури, и у својим песмама, које у овом последње поглављу поново проналазе своје место, колико и оправдање за своје постојање. Данилов довршава свој роман приповедачки конструисаним дијалогом са својим сопственим ја где се препушта дечаку у себи. "...Људска судбина је сломљено девичанство. Ми смо импотентна, тужна (не лажна) огледала у којима се зрцале наше сопствене маске. Наше су маске једине

истине. Наше су истине стварност маске. Маске су данас постала наша лица, наш чист смисао. Оне су то одувек. И у тим маскама резимирана је читава беда данашњег човека. У њима и само у њима пребива оно што Унамуно зове "*sentimento tragico de la vita*". Дечаквим солилоквијем, заправо Даниловљевим, раније објављеним есејом "Теологија пустоши" и распром одмах потом, завршава се роман. Говорећи о парадоксалном свету на најотворенији начин, потпуно измирен са својом душом, равнајући свет према себи дотиче се филозофије, идеје о Богу, љубави, мржње, љубоморе, зависти, сумрака конверзације...

Како је већ познат по својој језичкој инвенцији раскошној семантици и сугестивној мисаоности у поетској и есејистичкој форми, Данилов ће се и у свом роману - првенцу, исказати као стваралац који љуби украсе, раскошни стил, деминутиве и буколичке каталоге, попут овог: "Кад подигосмо поглед ка небу, угледасмо анђела како силази са неба да нас поучи тајнама света и енигмама небића..." или "Погледом дотичем свилене веверице у грмљу боровнице, љубице скривене по дубравама, бокоре златастозеленог босиока, лелујава жита и златноруне ангорске овчице у чијим је очима било нечег угашеног, преврнутог, готово библијског". Барокним сплетом реченица твори пластичну визију идила, пасторала, буколика, допирући до саме етимологије бића. Потом мењајући угао посматрања, другачијим, репортажним стилем, пише о урбаном пејзажу, настојећи да слика буде сиромашнија, са много мање колорита него када описује ливаде и воћњаке свог детињства. Језик се оправдано трансформише од нараторовог до двогласног и вишегласног причања. Барокност се у урбаном пејзажу своди на опис унутрашњих портрета, све остало исконструисано је кроз нараторе. Тако се очев језик високопарног политичког стила у друштвено-историјским расправама изгледали овако: "Некада сам мислио - говорио је мој отац - да ми наше сељаке морамо уздићи на равину космополитског разумевања света и модерне уметности, али сада увиђам да њима нису потребни цез, Бах и Црњански..." Покретањем главног јунака кроз време, и језик се трансформише у језик друштвене средине, језик омладине, језик освештеног младића, језик, помало патосом натопљеног, сетног писца, језик сентименталног заљубљеног младића, дедин језик, језик нане Луције, језик брижне мајке. Али у урбаном пејзажу он трага за узвишеним, пантеистичким идеалима. Налази их у реци, киши, дрвећу.

Напосе, овај се билдунгсроман бави контемплацијом душе, односно духа (како вам драго), те својим целокупним производом дотиче програмски темат. Писац се сопственим одразом словенског дечака у води, сам пред собом манифестује Бога у себи, као што се тај исти Бог може по Тагори и Кајзерлингу (на које се позива), манифестовати у ма ком човеку, под условом да човек равна свет према самом себи. А шта је онда Бог него сопствена душа. Даниловљев роман уместо света пустоши нуди узвишенији, инвентивни душевни свет. Не мењајући карактер билдунгсромана он креира једну, потпуно личну причу о одрастању, модерну причу на тему душеизма који је заборављен у оној мери колико и презиран.